

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

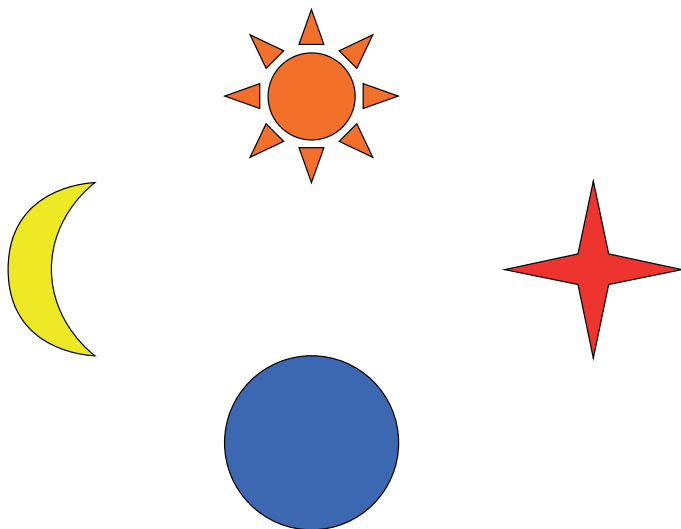
Українсько-Азербайджанський Інститут соціальних наук
і самоврядування ім. Г. А. Алієва

МАУП

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНОЗНАВСТВА

*Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
на базі кафедри українознавства*

Київ
ДП "Видавничий дім "Персонал"
2012

Редакційна колегія:

Бідзюра І. П. — директор УАІСНС, д-р політ. наук, проф.;
Шилов Ю. О. — зав. каф. українознавства, академік МКА, канд. іст. наук, проф.;
Соколовська К. М. — заст. зав. каф. українознавства, канд. іст. наук, доц., проф. МКА

Затверджено до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 11 від 25.06.12)

Видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”

Актуальні проблеми українознавства: [звед. зб. матер. наук.-практ. Д-87 конф.]. — К.: МАУП, 2012. — 286 с.

Розкриваються історичні, теоретичні та методологічні аспекти українознавчої дисципліни не тільки як складової духовності українства, а й як феноменального явища світової цивілізації.

Проаналізовано роль і місце науки українознавства у розбудові демократичного суспільства суверенної європейської держави України.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів.

ББК 87я73

М. О. Левченко

Особливості потенціалу
виробничої одиниці та його
економічна оцінка 150

М. І. Терновський

Історичні аспекти становлення
і розвитку аудита 156

О. І. Дікареєв

Брендинг українського
паливно-енергетичного
комплексу України 162

С. Я. Буняк

Історичне коріння міжбанківських
розрахунків в Україні 172

Н. Ю. Матяш

Проблеми та перспективи
розвитку підприємництва
в Україні 179

О. О. Снісаренко

Історичні аспекти становлення
фінансів місцевих органів влади 188

Олександр Неживий

Публічна латентність загрози:
як запобігти руйнуванню
української мови зсередини? 196

М. В. Патер

Історія закордонного
економічного аналізу та його
запровадження в Україні 200

М. В. Прудніков

Стан та тенденції розвитку
функцій управління
економічного аналізу 206

Владислав Горанін

Проблеми сучасності України
і перспективи формування
україноцентричної еліти 211

Аннета-Даніела Кузнєцова

Роль жінки й матері
в українській родині 213

Н. В. Отрох

Від витворів мистецтва
до друкарського штампу 218

С. Й. Татарінов

Вплив Бахмутського повітового
земства на розвиток
народної освіти 223

Хоанг Динь Чай, О. В. Волянец

Экономическая и энергетическая
дипломатия в Евразии 231

Юлія Савенко

Символика в современных
украинских молодежных
неформальных объединениях
и организациях 237

Л. О. Глушко

Особливості формування
національної свідомості
у процесі етнічної соціалізації
молоді 244

Олексій Захарченко

Етнопедагогічні традиції
українців у історичному
контексті 248

О. І. Дікареєв, Хоан Дін Чай,

Джан Ван Джун
Економічна дипломатія
приморських держав
та України 254

М. В. Сколуб

Адміністративно-судовий
устрій Бессарабської області
у 1812–1856 рр. 261

В. С. Рижиков

Теорія виховання як складова
формування духовності
відповідно до цільової моделі
професійної підготовки
майбутніх юристів 271

І. В. Калько

Стан сформованості гендерної
культури у студентської
молоді за особистісно-змістовним
критерієм 278

Відомості про авторів 282

ІСТОРІЯ ЗАКОРДОННОГО ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ТА ЙОГО ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Актуальні проблеми українознавства, с. 200–205

Предметом історії економічного аналізу є вивчення еволюції в часі економічної теорії загалом і основних особливостей її головних наукових напрямів — шкіл економічного аналізу, зокрема. Функції історії економічного аналізу полягають у наступному:

а) ілюстрація історичних процесів добору кращих концепцій і вилучення гірших. Знання цих процесів дає можливість глибше усвідомити сучасні мікро- і макроекономічні концепції та моделі, а також зрозуміти конкретно-історичний контекст, в якому вони створювалися. Без такого знання засвоєння зазначених моделей неминуче буде неповним;

б) виявлення зв'язку між сучасними економічними концепціями та відповідними школами економічного аналізу. Переважна більшість мікро- і макроекономічних концепцій створюється в рамках тих чи тих шкіл економічного аналізу. Тому їх повне розуміння, а отже, глибоке засвоєння сучасної економічної теорії неможливе без знання головних особливостей шкіл економічного аналізу та їх історичного розвитку;

в) вироблення засад для створення нових концепцій і моделей.

Знання історії економічного аналізу потрібно ще для того, щоб при здійсненні спроб створення чогось нового в економічній теорії “не винаходити велосипед”, тим більше несправний. Крім того, нове ніколи не виникає на порожньому місці, його створення нерозривно пов'язане з накопиченим у минулому теоретичним багажем.

Таким чином, опис предмета та функцій історії економічного аналізу вказує на те, що знання цієї дисципліни є необхідною умовою для засвоєння матеріалу проміжних і просунутих курсів мікро- та макроекономіки. Історія будь-якої науки ніколи не буде адекватною без її періодизації. Критерієм періодизації історії економічного аналізу є розходження в розумінні предмета економічної теорії в різні періоди часу. На підставі цього критерію можна виділити наступні періоди в історії економічного аналізу [1].

I період — V ст. до н. е. — середина XVIII ст. н. е. Починаючи від давньогрецьких мислителів (що запропонували саме поняття “економіки”) до меркантилістів, економічна теорія розумілася як частина моральної філософії, тобто етики. У цей період економічна наука мала майже ви-

ключно нормативний характер. Тих, хто нею займався, хвилювали питання на зразок: “Яка ціна є справедливою?”, “Чи годиться лихварство?”, “Які сфери господарської діяльності добродесні, а які — ні?” та ін.

II період — кінець XVIII ст. — XIX ст. У цей період економічна теорія сприймається як наука про матеріальне багатство, про закони виробництва та розподілу матеріальних благ. Таке розуміння економічної науки було притаманне фізіократам, представникам класичної політичної економії, а також К. Марксу і його послідовникам. Воно означає, що економічна наука трактувалася як наука про господарство, а точніше — про його сегменти, пов’язані з випуском матеріальних благ. Це означає, що сфера послуг виключалася з предмета економічної науки в той період.

III період — кінець XIX ст. — XX ст. Відповідно до сучасного трактування економічна теорія — це наука про особливі типи поведінки людей, про раціональну поведінку. Раціональна поведінка суб’єкта розуміється економістами як прагнення до (особисто обраної цим суб’єктом) цілі з урахуванням усіх наявних обмежень і можливостей [2]. Інакше кажучи, згідно зі знаменитим визначенням відомого економічного методолога Л. Роббінса, “Економічна наука — це наука, що вивчає людську поведінку з точки зору співвідношення між цілями і обмеженими засобами, які можуть мати різне вживання” [3].

Звичайно, раціональність поведінки передбачає те, що ця поведінка є оптимізуючою [4]. Суб’єкт,

порівнюючи всі можливі варіанти вибору, знаходить оптимальний, що дає змогу найкращим чином досягти поставленої мети. Всі основні економічні залежності (функції) у сучасній мікро- і макроекономіці “магістрального” напрямку (mainstream economics) виведені на основі оптимізуючої поведінки (максимізації або мінімізації) окремих господарюючих суб’єктів.

III період в історії економічної думки настав завдяки і після маржиналістської революції. Зміна в розумінні предмета економічної науки мала такі наслідки [5]. З одного боку, економічна теорія перестала бути тільки наукою про матеріальне багатство. Більше того, вона вийшла за межі вивчення господарства; в поле “її зору” тепер потрапляють усі сфери людської діяльності, в яких має місце раціональна поведінка людей — у тому числі укладення шлюбу, народження дітей, відвідування церков, злочинність і самогубство [6]. З іншого боку, всі типи поведінки, які не є раціональними, наприклад, поведінка, що ґрунтується на афективній поведінці тощо, опинилися за межами економічної науки. “Економічне” стало ототожнюватися з “раціональним”. Таким чином, розуміння економічної науки, властиве III періоду історії думки, має свої плюси і мінуси.

Відповідно кожному школу економічної думки можна трактувати як ортодоксальну або єретичну залежно від того, чи “вписувалася” вона в розуміння предмета економічної теорії, притаманне тому чи іншому періоду. Так, у межах II періоду класична політична економія є ортодоксальним

напрямом, тоді як німецька історична школа — єретичним (оскільки аналіз, що здійснювався її представниками, виходив далеко за межі вивчення виробництва і розподілу матеріальних благ). Також у межах III періоду монетаризм, нова класична школа і неоінституціоналізм можна віднести до ортодоксальних напрямів, тоді як посткейнсіанство і еволюційний інституціоналізм (в яких велике значення надається різним типам нераціональної поведінки) — до єретичних.

Значущість історії економічного аналізу залежить від фундаментальних особливостей еволюції науки загалом та економічної науки зокрема. Нині відомі дві теорії такої еволюції.

Перша “теорія наукових революцій” належить Т. Куну. Відповідно до цієї теорії розвиток науки є чергуванням повільних накопичень й удосконалень наукових знань у загальноприйнятих теоретичних рамках, які називаються “парадигмою”, з одного боку, і різких стрибків від однієї панівної парадигми до іншої — “наукових революцій”, без будь-яких сполучних ланок між ними, з другого. Наукові революції виникають тільки тоді, коли теоретична й емпірична неспроможність старої парадигми поєднується з появою нової парадигми.

Одна з основних особливостей такого підходу до еволюції науки полягає в тому, що в кожен даний момент чи період часу розглянута наука отожднюється з панівною парадигмою. Створення нових концепцій у її межах ніяк не пов’язане зі змістом минулих парадигм. У такому випадку роль історії науки загалом та еконо-

мічної науки зокрема зводиться майже до нуля.

Більшість економістів приймає альтернативну теорію еволюції науки — “теорію науково-дослідних програм”, висунуту І. Лакатосом. Науковець відкидає ідею радикальної зміни парадигм (“науково-дослідних програм”). На його думку, розвиток науки становить постійну конкуренцію науково-дослідних програм — теоретичних рамок для створення концепцій і моделей. Кожна з таких програм може бути схарактеризована як така, що складається з двох основних елементів: незмінного “жорсткого ядра” незаперечних аксіом, які формують її сутність, і мінливого “захисного поясу” допоміжних гіпотез (концепцій, моделей), які покликані “прийняти основний удар перевірок”. Розгром одного захисного поясу цієї науково-дослідної програми аж ніяк не означає її краху; після формування іншого, нового захисного поясу ця програма може вийти зі стану занепаду і непопулярності і знову зайняти лідируючі позиції. Наприклад, до жорсткого ядра неокласичної “науково-дослідної програми” належать, зокрема, передумова раціональної поведінки й ідея нейтральності грошей у тривалому періоді; а монетаристська теорія попиту на гроші є заміною захисного ядра цієї “програми”.

При такому підході значущість історії науки загалом та економічної науки зокрема важко переоцінити. Фактично історія економічного аналізу перетворюється на аналіз історичної еволюції різних конкуруючих науково-дослідних програм і, відповідно, відіграє важливу роль

для серйозного вивчення сучасної економічної теорії.

Основні представники: Ксенофонт (430–355 рр. до н. е.) та Аристотель (384–322 рр. до н. е.)

Становлення економічної теорії. Зародки економічної теорії так само, як і саме слово “економіка”, виникли в Давній Греції — у роботах деяких видатних давньогрецьких мислителів. Тому початок становлення економічної науки слід відносити саме до цього часу і до цієї країни.

Прийнято вважати, що родоначальником слова “економіка” був Ксенофонт, який написав книгу з моральної філософії “Домострой”. У цій книзі розповідається про те, як потрібно вести домашнє господарство (*ойкос* — дім, домашнє господарство; *номос* — закон), а також наведені найважливіші економічні поняття та ідеї:

а) ідея поділу праці та її зв’язку з розмірами ринку (цей аспект зайняв важливе місце в теорії А. Сміта);

б) виділення двох властивостей (“сторін”) товару. З одного боку, кожен товар характеризується певними корисними властивостями, які може застосувати його володар (тут можна спостерігати зародження корисності). З іншого боку, кожен товар підлягає обміну (а тут можна спостерігати зародження ідеї мінової цінності або ціни). Ідея про подвійність сторін товару пізніше стала одним із центральних елементів вчення класичної політичної економії;

в) аналіз ролі грошей. Гроші, відповідно до поглядів Ксенофонта, відіграють важливу роль у господарстві, оскільки полегшують обмін.

Для Ксенофонта, як і для давньогрецьких мислителів загалом, характерне негативне ставлення до лихварства. Цей вид діяльності, на його думку, виходить за межі того, що дозволяє етика (слід зазначити, що в I період історії економічної думки економічна теорія розумілася як частина моральної філософії). За його точкою зору, найпочесніше й етично добродесне заняття — землеробство.

Найбільшою мірою з усіх давньогрецьких мислителів проблематикою економічної теорії займався Аристотель. До його робіт, в яких розглядаються економічні проблеми, слід віднести “Нікомахову етику” і “Політику”.

Аристотель виокремлює два види господарської діяльності. Перший вид — власне “економіка” — натуральне господарство, що включає землеробство, ремесло і дрібну торгівлю. Економіка пов’язана із задоволенням природних потреб людей і є виправданою з точки зору моральної філософії. Другий вид — так звана “хрематистика”, що включає велику торгівлю і лихварство. Вона пов’язана з наживою, безмежним накопиченням багатства у грошовій формі і є поганою з позицій етики.

При цьому між економікою і хрематистикою немає “водонепроникного бар’єра”. Наприклад, якщо торгова діяльність спрямована на задоволення необхідних потреб, то вона “вписується” в економіку, а якщо її мета — нажива, то її слід віднести до хрематистики. Так само не можна однозначно говорити про етичність використання грошей. Якщо їх використовують у процесі обміну, який здійснюється в рамках

економіки, то тоді такі дії є виправданими з моральної точки зору, якщо ж вони застосовуються, наприклад, у лихварських операцій, то це порушує норми етики, з яких виходить Аристотель. Справа в тому, що гроші за своєю природою не є засобом, що приносить якісь “плоди”, інакше кажучи, “гроші не народжують гроші”. Тому зиск, отриманий лихварем, є результатом не “господарської сили грошей”, а експлуатації кредитором боржника.

В Аристотеля також простежуються започаткування ідей про справедливу ціну товару (які отримали подальший розвиток у роботах середньовічних схоластів). На його думку, справедлива, тобто відповідає вимогам етики, ціна товару повинна відображати витрати праці на його виробництво.

Основні представники: Фома Аквінський (1226–1274), Вільям Оккам (1285–1349).

Економічні ідеї давніх греків отримали подальший розвиток у творах середньовічних схоластів. Найвідомішим твором схоластів, присвяченим економічній проблематиці, є “Сума богослов’я” (“Summa Theologiae”) Фоми Аквінського, канонізованого католицькою церквою. Як і Аристотель, він аналізує різні аспекти економічного життя з нормативної точки зору. При цьому богослов намагається слідувати моральній філософії католицизму. Інакше кажучи, зародки економічної теорії у Хоми Аквінського становлять синтез ідей Аристотеля з християнською етикою (в її католицькому варіанті).

Як і Аристотель, Фома негативно ставиться до стягування позичкового

відсотка. Найважливіший аргумент проти існування відсотка ґрунтується на тому, що кредитор отримує можливість збагачуватися без праці зі свого боку, таким чином опиняючись “паразитом”, якому дістаються плоди чужої праці. Крім того, позика речі означає її передачу у власність боржника; тому, якщо ця річ і приносить якийсь “плід”, то він є власністю боржника, а не кредитора. Що ж до тези, згідно з якою позичковий відсоток відображає час, на який видана позичка, то тут Фома Аквінський вказує на такий аспект: час не належить нікому, він даний Богом рівномірно для всіх. Тому кредитор, що бере плату за час у вигляді відсотка, обманює ближнього (тобто боржника, що має на час таке саме право, як і кредитор), а також Бога, за вільний дар якого він вимагає ціну. Нарешті, існування позичкового відсотка породжує заздрість та сварку, суперечить принципам християнського милосердя, згідно з якими ближньому слід допомагати з почуття любові до нього, а не заради вигоди [1].

Фома Аквінський також засуджує отримання торгового прибутку, а проте, з його точки зору, він є виправданим у тих випадках, коли:

а) виступає засобом існування того, хто його отримує;

б) використовується на благодійні цілі.

Таким чином, якщо торгівля не здійснюється тільки заради зиску, то вона прийнятна.

Слід також зауважити, що Фома значно розвинув аристотелівську ідею справедливої ціни. З точки зору Фоми Аквінського, вирізняють два типи справедливості:

а) справедливість “по речі”. Тут йдеться про те, що ціна товару повинна покривати середні витрати на його виробництво;

б) справедливість “відносини частини до цілого”. Тут йдеться про те, що ціна повинна забезпечувати прийнятне існування кожного прошарку. Тобто ціна товару повинна визначатися тим, представник якого прошарку його продає. Щодо привілейованішого прошарку суспільства належить продавець товару, то вище повинна бути його ціна.

У цьому полягає сутність досить суперечливої концепції справедливої ціни Фоми Аквінського, мабуть, найвідомішого із середньовічних схоластів.

При описі їхніх поглядів не можна не згадати про так звану “бритву Оккама”. Ця ідея, що належить англійському схоласту Вільяму Оккама, формулюється наступним чином: “Не треба множити сутності без потреби”. Інакше кажучи, в межах наукового аналізу слід прагнути до найбільш економного використання наукових термінів і застосування найбільш простих теорій. Непотрібні теоретичні та семантичні складнощі треба “збивати”. Ідея “бритви Оккама” є одним із центральних елементів методології сучасної економічної теорії.

Основні представники: Вільям Стаффорд (1554–1612), Томас Манн (1571–1641), Антуан де Монкретьєн (1575–1621), Антоніо Серра (дати життя і смерті не відомі).

Подальше становлення економічної теорії — після давньогрецьких

мислителів і середньовічних схоластів — продовжили меркантилісти. Про них не можна сказати, що вони утворювали якусь єдину школу, всі представники якої дотримувалися б загальних поглядів на економіку. Проте відома схожість між їхніми поглядами дає можливість виділити їх в особливий напрям економічної думки. У більшості своїй економісти були діловими людьми та державними діячами, викладали свої погляди не в теоретичних трактатах, а різного роду памфлетах на злобу дня.

Література

1. *Аналіз вигід і витрат*: Практ. посіб.: Пер. з англ. / Секретаріат Ради скарбниці. Канада. — К.: Основи, 1999.
2. *Баканов М. Й., Шеремет А. Д.* Теория экономического анализа. — М.: Финансы и статистика, 1997. — 416 с.
3. *Бандурка А. М., Червяков И. М.* Финансово-экономический анализ: Учебник. — Х.: Ун-т МВД, 1999.
4. *Болюх М. А., Горбаток М. І.* Збірник задач з курсу “Економічний аналіз”: Навч. посіб. — К., 2002. — 232 с.
5. *Бутинець Ф. Ф., Мних Є. В., Олійник О. В.* Економічний аналіз. Практикум: Навч. посіб. для студ. вузів. — Житомир: ЖІТІ, 2000. — 416 с.
6. *Житна І. П.* Економічний аналіз господарської діяльності підприємств. — К.: Вища шк., 1992.
7. *Івахненко В. М.* Курс економічного аналізу. — К.: Знання прес, 2000.
8. *Івахненко В. М., Горбаток М. І., Львовичкін В. С.* Економічний аналіз. — К.: КНЕУ, 1999. — 176 с.